

vocabulary in works by I. Karpa. The author of the research suggests to classify the analyzed material on lexical-semantic groups. Each of the group has examples from fiction by I. Karpa («Bitches Get Everything», «Good and evil: ghosts of my school. Chicas' Planet», "Yellow Book: 50 minutes. Freud would have cried. Dreams of Jericho", "Pizza Himalayas "). In conclusion the specific using of youth slang vocabulary in a fiction idiolect by the author is summarized.

Youth slang of Ukrainian language is a very interesting material for linguists' investigations, all processes inherent in the nature of language, not restrained by the pressure of standards, are faster and accessible to direct observation. The problems of study of youth slang are not covered enough in the modern linguistics, there is not enough clear delineation of youth slang terminology, definition of its place among other social dialects of national language.

The negative connotation of youth slang has a special place in the works of I. Karpa. Young people create personal communicative space, full of expression, which they separated from surrounding. Here is a different outlook and a different perception of the world. They have typical aspiration to create new words, leaving the old rules. Lexical array inherent subjective evaluation, which differs by categorical judgments. The reason for using the youth slang is a desire to influence the reader.

This topic are also reflected in the works by P. N. Grabovoy, J. A. Dzendzelevskiy, S. A. Martos, L. T. Masenko, L. A. Stavickaya, A. O. Taranenko and other linguists. Slang is the subject of research by many scientists. Materials and results of this secret service can be interesting students, graduate students, teachers, at the study of modern Ukrainian literary, in lexicology and stilistiks.

Key words: fiction literature, fiction discourse, youth slang, artistic speech.

УДК 807/809-07

С. В. Форманова,

д-р філол. н., доц., Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», професор кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін

ЯВИЩА МОВНИХ КОНТАКТІВ У СУЧАСНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті з'ясовано особливості перемикування кодів у мовленнєвій інтеракції, схарактеризовано механізми кодових перемикувань, проаналізовано прагматичні й стилістичні особливості даного явища в романі Ірени Карпи «Фройд би плакав».

Ключові слова: мовні контакти, художній текст, мовний код, перемикування кодів, англословні вислови.

Художня мова прозового чи віршового тексту дозволяє краще зрозуміти твір як явище мистецтва, розкрити його ідейний зміст, усвідомити функціональну

доцільність та єдність усіх засобів образного вираження. Мова художнього твору «дає письменникові безмежні можливості для показу всіх сфер людського життя в усій їх різноманітності, в розвитку та змінах, і так яскраво, що читач немов бачить змальоване автором за допомогою слів» [5, с.124].

Постмодерний дискурс розглядає світ як текст, який насичений лексикою різних жанрів і рівнів. Зміна естетичних напрямів у мистецтві, як правило, зумовлює зміни і в художній мовній картині світу. «Мислителі постмодерну розглядають мову як універсально-загальний репрезентант усього суцього, як метафору, яка означає приблизно те, чим для давніх греків була природа, а саме – матеріальне середовище, у якому ніби розлита буттєва думка», – зазначають сучасні дослідники постмодернізму, розвиваючи тезу далі: «Відштовхуючись від такої метафори, постмодерніст, на відміну від давніх греків, дослухається не до трепету природи, а до гомону мови» [7, с.48]. Постмодернізм став логічним розвитком українських естетичних шукань, однак його мовна картина виявилася цілком опозиційною щодо попередньої дискурсивної практики, тобто періоду соцреалізму. Спираючись на концептуальні засади постмодерну, зокрема деструктивність, епагажність, руйнування традицій, інтелектуальність, автори роблять спробу по-іншому подивитися на мову як матеріал творення тексту. Слово перестає бути сакральним, воно – лише засіб для реалізації авторської програми, через це в простір художнього твору потрапляють лексичні одиниці та мовні процеси, які раніше не доводилося спостерігати (розмовна лексика, просторіччя, сленгізми, жаргонізми, перемикування та змішування мовних кодів), а подекуди вилучені з інших стилістичних практик.

Механізм кодових перемикувань діє в умовах, коли мовець може обирати мовні засоби з усіх реалій дійсності. Іншими словами, цей механізм використовує різні варіанти мовного вираження комунікативних інтенцій мовця (варіанти можуть належати як різних мов, так і до різних підсистем однієї мови). Перемикування коду (далі – ПК) - це одна з форм мовного варіювання, без якого неможливий процес нормального мовного спілкування.

Прагматичні властивості перемикувань досліджували І. Брага 2012; С. Васильєва 1999; Є. Головка 2001; А. Мутиліна 2011; С. Проценко 2004; А. Русаков 2004; О. Сичова 2005; Ю. Студеничкін 2006; Є. Вольф 1999; А. Росетті 1972; Е. Хауген 1972; А. Швейцер 2009 та ін. Проте механізми кодових перемикувань у художньому тексті ще не були предметом окремого дослідження, чим визначається актуальність нашої розвідки.

Метою статті є аналіз прагматичних характеристик ПК у художньому тексті. Мета зумовила розв'язання таких завдань: 1) з'ясувати поняття «перемикування коду» в сучасному мовознавстві; 2) схарактеризувати прагматичні характеристики ПК у художньому тексті; 3) проаналізувати особливості перемикування коду в романі Ірени Карпи «Фройд би плакав».

Термін «перемикування кодів» (кодове перемикування) з'явився від перекладу з англійської code-switching, що означає «перехід мовця у процесі спілкування з однієї мови на іншу залежно від умов комунікації» [2, с.28]. Р. Якобсон з цього приводу писав: «Будь-який загальний код має багато форм і є ієрархічною сукупністю різних

субкодів, які мовці можуть вільно обирати залежно від функції повідомлення, адресата та стосунків між співрозмовниками» [11, с.458].

Дослідники під терміном «перемикання кодів» розуміють «усвідомлений перехід мовця у процесі мовного (зокрема міжкультурного) спілкування з матричної мови (діалекту, стилю) на іншу мову (діалект, стиль), пов'язаний зі зміною параметрів комунікативного акту [1, с.181].

При білінгвізмі індивіди володіють двома і більше мовами (кодами) і в межах окремого висловлення можуть їх використовувати [8, с.147]. У сучасній соціолінгвістиці сформувався декілька напрямів дослідження проблеми перемикання кодів у певній комунікативній ситуації: 1) соціологічний (Дж. Фішман, У. Лабов, Дж. Гамперц); 2) психолінгвістичний (соціально-психологічний) (К. Майерс-Скоттон – «matrix language frame model»); 3) культурно-антропологічний (С. Гел); 4) власне лінгвістичний (Ш. Поллак, К. Майерс-Скоттон, П. Майскен) [3]. Це засвідчує, що мовознавці по-різному трактують ПК. У широкому розумінні ПК - це поперединне використання білінгвом елементів двох і більше мов у межах одного комунікативного акту. На думку О. Швейцера, кодове перемикання є «реакцією комунікантів на зміну соціальної ситуації мовленнєвого акту» [9, с.54]. У деяких визначеннях поняття «умови спілкування» звужено лише до соціальної ролі: «Перехід з певної мови або форми її існування (коду, субкоду) на інший код, обумовлений змінами рольових відношень між мовцями у процесі комунікації» [8, с.7]. Хоча в цій статті називаються й інші компоненти ситуації спілкування, релевантні для ПК, – адресат, тема повідомлення [Там само, 9].

У даній статті нами здійснюється аналіз прагматичних характеристик ПК у художньому тексті на основі класифікації Г. М. Чиршевої, оскільки ця класифікація докладно описує прагматичні властивості перемикань (включає в себе 10 функцій ПК), і підходить для аналізу художнього тексту. У результаті аналізу авторкою було з'ясовано, що ПК у мові персонажів художніх творів виконують такі провідні прагматичні функції: адресатну, декоративну, предметно-тематичну, емоційну, оцінну, цитатну, гумористичну, металінгвістичну [4, с.306]. Ці функції поділяються на дві основні групи: тісно пов'язані з художнім текстом і подібні з живою мовою.

До першої групи належить специфічна для художніх творів функція створення ефекту комунікації. Розглянемо текстовий матеріал:

— *Bonjour! Vous parlez français?* — підійшла до Марліного столику симпатична смаглява дівчинка років 19-ти.

— *Mais oui...* — здивовано підняла голову Марла.

— *Vous etes Francaise?* — дівчинка дивилася Марлі просто в очі.

— *No. I'm not,* — дуже серйозно і дуже нейтрально відказала Марла.

— *Ah, OK. I'm just a Tibetan girl I like French!* — Дівчинка розвернулася й пішла так само, як і прийшла. Марла подумала, що все це їй привиділося від сонця, що напекло голову на цьому даху [6, с.196].

Розглянутий уривок допомагає читачеві зрозуміти, що спілкування між героями насправді відбувається за принципом перемикання. Подібні мовні дії надають текту виразності та образності. При реалізації прагматичних функцій авторка намагається відтворити реальну комунікацію, тому в діалозі присутні як функції, пов'язані з повідомленням суб'єктивної інформації (емоційна, емпатична,

впливу, металінгвістична), так і об'єктивної інформації (предметно-тематична, адресатна, цитатна).

Суб'єктивно спрямовані функції більшою мірою створюють мовний образ персонажів, сприяють наданню експресивності й образності твору, ніж об'єктивні функції, як-от:

— *Du vin rouge pour mademoiselle? S'il vous plait.*

— *O, сенк'ю,* — чорнявка з кривавими нитками дмухнула на Марлу солодкими пахощами «Chanel Chance», як з'ясувалося вже згодом дівчинка тикнула на одну із пляшечок. Марла кивнула на іншу.

— *Et moi, je prends le «Chateau» Cheers!* — то вже до чорнявки. Дзеленькнули склянки. Марла їсти не поспішала і розмовляти також [6, с.110].

Таке кодове перемикання свідчить про вміння мовця адаптуватися у мовній ситуації, тобто із спокійного, лагідного тону, головна героїня підсвідомо перемикає мовний код спілкування на обвинувачувальний.

Спираючись на класифікацію ПК, розроблену Дж. Фішманом, Дж. Гамперцом [8, с.163-164], ми виділяємо у романі такі механізми кодових перемикань:

1) ситуативне ПК:

а) — *She says she's mine I know she lies...* - Ілля був одружений із дуже красивою чорнявою жінкою, що зачісувала волосся гладко назад, збираючи його в хвоста [6, с.123];

б) — *Don't worry? We have enough fuel!* — оголосив капітан пасажирам.

— *Сподіваюся, це не будуть його останні слова,* — позіхнула Марла, — *завичай останні слова пілота* [6, с.120];

2) метафоричне (за Дж. Фішманом):

а) *Турбулентність. Такі парфуми були в Марліної мамі, такий бестселер видав конвеєр Кінга і такого явища страх, як боявся Чікін із мультика «Cow and Chicken», що його Марла часто називала «Cow and Kitchen». А ще в абсолютно всіх мовах вона плутала «рис» і «сир»* [6, с.120];

б) *Відтак у Марліній голові знову починали з'являтися різноманітні «She live of Love street...», схематичні зображення процесів умирання природи тощо, і вона знову плакала* [6, с.143].

У даних випадках мовець переходить на іншу тему спілкування, свідомо згадавши про якусь подію чи деталь, але при цьому не закінчивши попередню думку.

Відповідно до теорії ПК, розробленої К. Майерс-Скоттон [8, с.299], знаходимо у тексті такі кодові перемикання:

1) немарковане ПК - мовець перемикається відповідно до очікувань слухача:

— *O, a ти ким хочеш бути,* — питала Марла у Х'ялмара, чіпляючись ззаду йому за шию й волохачи ногами по землі, — *Чукулом чи Мескінуном?*

— *Гм... «Чукул» — це «досить», «мескінул» — це «навіть якщо»... Певно, буду Мескінуном.*

— *A. Ну тоді я — Чуача.*

— *Це що, weaser?*

— *Aga.*

— Чудова парочка — *Even Though i Weaser.*

— Отак вони і вмерли.

— Чого це вони вмерли? [6, с.73];

2) марковане ПК - мовець свідомо порушує певні прийняті в даному мовленнєвому колективі конвенції та свідомо здійснює перемикування таким чином, що це сприймається співбесідником як відхилення:

— *If Married Divorce Speed!*

— *Beep Beep Don't Sleep!*

— *Speed is the Knife that Cuts Your Life* та купа іншого. Останнє гасло проперло Марлу найбільше, особливо після її рیمейку на *WIFE IS A THE KNIFE THAT CUTS YOUR LIFE* [6, с.89].

У наведеному прикладі мовець намагається відійти від прямого питання, перемикнувши розмову на іншу тему спілкування. Від місця перемикування мовних кодів залежить стилістична цілісність думки та всього тексту.

Кодове перемикування у романі найчастіше зустрічаємо:

1) в препозиції:

— *This must be underwater love!* — видихнула Марла в лице своєму дайвінг-інструктору, як тільки вони визулькнули на поверхню.

— *Що, пробач?* — перепитав він своєю перфектно-лондонською вимовою.

— *А, не важливо...* Така була пісня у «*Smoke City*». Але я не про це. Просто думаю, що знайшла собі новий наркотик [6, с.100];

— *Sorry? But there is someone already...* — задала той епічний переказ Марла. Власне, для неї наявність того «*someone*» ніколи б не стало на дорозі чи її на віддорозі. Як є уже *someone*, то буде ще й *anotherone* — нам не жалко. Але із Х'ялмаром усе було по-іншому. Марла довіряла йому на сто відсотків більше, ніж собі [6, с.106].

2) в постпозиції:

Знизавши плечима, даєш йому ще одного напирця і три монетки — на тобі гроші, та й іди собі з Богом. Дякує і доста щиросердно бажає Gute Weihnacht [6, с.109].

Минуле інколи любить вриватися в теперішнє, щоби показати, «хто тут головний», і що не все так просто, як уже намалювалося. Минуле, як велетенський паршиво спакований наплічник, котрий якийсь ідіот ще й начепив на тебе так, що дзуськи знімеш без допомоги іншого. Той інший — твій друг Смерть. Деколи минуле скромно підводить її до тебе за руку і, постукавши тобі в лоба, як у двері, каже: «Гм-гм! Я перепрошую, звичайно, але вам капут - *I don't know my future* [6, с.63];

3) інтерпозиції:

Гід посміхається і киває головою, щоби потім таки розповісти Х'ялмарові про складнощі, що їх мають колишні refugees із поверненням на рідну землю [6, с.176].

Кодові перемикування носія літературної мовленнєвої культури на інший тип мовленнєвої репрезентації (наприклад, середньолітературний або фамільярно-розмовний) можуть бути:

а) мотивовані іронією, здійсненням емоційного впливу на співрозмовника, потребою сконцентрувати увагу на прихованому змісті. Порівняймо:

— *Схоже на ленточку «Mie Світу», — заціпила Марла, — або на сватальні рушники. Краса, одним словом. Страшна сила* [6, с.79];

б) пов'язані з особистісним ставленням до адресата:

I'm the luckiest girl!... — наспівувала Марла, ідучи вологою після дощу алейкою, час від часу збиваючи струмочки зимної води з червоних квітів, що лізли їй прямо до рота [6, с.94];

в) спричинені необхідністю зняття емоційної напруги, викликані некоректною мовленнєвою поведінкою комунікативного партнера:

— *You make me sick because I adore you so...* — часто любила наспівувати Марла. Часто вона адресувала ці слова Х'ялмарові. Але це частіше — самій собі. Тобто, їй би мали адресуватися ті слова, якби мимовільні актанти Марлиних ігор були в курсі лірики *MUSE* [6, с.69];

г) засобом самопрезентації мовця або актуалізацією прийому так званої мовленнєвої маски:

— *Така ти вся. Страшно з тобою, — знову повторив Ілля.*

— *Не бійся, маленький. Салдат ребьонка не абідім* [6, с.96].

За нашими спостереженнями, кодові перемикування найчастіше трапляються стосовно тих «шматків лінгвоментальної дійсності», які потребують неформальних, невимушених, речом іронічно-жартівливих форм мовленнєвого вираження. Оскільки іронія є провідною рисою постмодерної літератури, то стильове перемикування мовних кодів є цілком вмотивованим.

Суб'єктивно спрямовані функції кодових перемикувань більшою мірою створюють мовний образ персонажів, сприяють вираженню експресивності й образності роману, ніж об'єктивні функції. Таким чином, прагматичні функції ПК можуть корелюватися з певними функціональними стилями. У романі «Фройд би плакав» вдалося диференціювати ПК, властиві розмовному стилю:

— *Hey you? Bitch! Stay fucking away from him!* — втиснувши обличчя в матрац, шипіла Марла. Просто Х'ялмар збирався на побачення. Сказав він про це так:

— *О, до речі. Мені ще треба всучити подарунок одній... дівчинці* [6, с.59].

Також у тексті спостерігаємо кодові перемикування, які служать для реалізації функціональної специфіки художнього стилю, та надають йому певних рис епатажності:

— *Oh st's such a perfect day? I'm glad I spend it with you!* — смачно потягнувшись за столом (ах, як чудово робити те, що тобі суворо забороняли в дитинстві!), промуркотіла Марла [6, с.43];

Марла час від часу боковим зором навіть спостерігала за дівчиною. Згодом та порушила жувальну мовчанку:

— *Ду ю спік раин?*

— *Иии... A bit. S can understand it quite well but I'm a bit ashmed of speaking.*

— *Марла вже тепер бачила, що кобіта не зовсім рубає те, що їй кажуть, тож повторила ще раз, утричі повільніше:*

— *Я ро-зу-мі-ю де-я-кі сло-ва, але не-доб-ре го-во-рю са-ма* [6, с.112];

— *And I kissed her — good bye — said all beauty must died...* — Марла постріпала його руське волосся. — Пам'ятаєш цю пісеньку?

— Ні, навіть її не знаю [6, с.117].

Стильові особливості постмодерних художніх текстів виявляються в перегляді та використанні народної мовної традиції, що є важливим джерелом характеротворення для сучасних українських авторів. Адже мова, «вихоплена з уст народу», з соціального контексту, є основним матеріалом при формуванні художнього дискурсу модерних творів українських письменників. Як зазначає Тамара Гундорова, «стихією українських авторів-постмодерністів стають словесні ігри, стилізація та іронічна лігвістична поведінка – усе це дає змогу вислизнути з-під влади офіційної культури й звільнитися від ідолів і масок тоталітарного минулого» [5, с. 125]. Отже, погоджуючись з вищесказаним, можемо стверджувати, що перемикання коду надають роману «Фройд би плакав» рис епатажності, вирізняючи його серед інших в колі постмодерної літератури. Фразове перемикання на англійську, рідше французьку мови пов'язане, передусім, з вираженням ставлення мовця до адресата, презентація підсвідомих думок та вражень. Перемикання на субкоди української мови також вважаємо виправданим з точки зору стильової належності роману, де широко використовуються автором уривки з пісень іноземних виконавців, які несуть у собі певний підтекст. Їх ми також зараховуємо до явища «перемикання кодів». Щодо оцінювання будь-якої мовленнєвої продукції, творчого акту мовлення, то такий погляд, на нашу думку, є науково виправданим.

Отже, механізми кодових перемикань у романі Ірени Карпи «Фройд би плакав» упорядковані за принципом тісно пов'язаних із художнім текстом і свідомими відчуттями самих героїв роману. Марковані кодові перемикання передають стан мовця, коли той навмисно порушує певні прийняті конвенції та свідомо здійснює акт перемикання. Авторка поновила практику мовних експериментів, випробовуючи різні механізми кодових перемикань, тобто змінила емотивно-оцінний та експресивний потенціал художнього тексту взагалі.

Здійснений аналіз доводить, що на сучасному етапі українська мова змінюється під впливом англійської. Часто, навіть у побутовому мовленні, відчутні англомовні запозичення. Це говорить про ступінь втрати рідної мови. Перемикання кодів дозволяє молоді епатажувати себе з позиції інтелектуально розвиненої особистості, тому соціолінгвістичні дослідження перемикання кодів дадуть змогу виокремити престижні форми мовлення, що, в свою чергу, дасть право окреслити перспективи розвитку мовної норми й шляхи її оновлення.

Література

1. Бацевич Ф. С. Українсько-російський словник термінів міжкультурної комунікації / Ф. С. Бацевич, Г. Ю. Богданович. – Саки : ПП «Підприємство «Фенікс», 2011. – 284 с.

2. Беликов В. И. Социолінгвістика : [учебник для вузов] / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 439 с.

3. Брага І. Перемикання кодів: основні напрями соціолінгвістичних досліджень : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sn-philolsocm.crimea.edu/arhiv/2012/uch_25_64_1_p1/041_brag.pdf. – Назва з екрану.

4. Вахтин Н. Б. Социолінгвістика и социология языка : [учебное пособие] / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – СПб. : «Гуманитарная Академия», 2004. – 336 с.

5. Гундорова Т. Післячорнобильська бібліотека. Український літературний постмодерн / Т. Гундорова. – К. : Критика, 2005. – 264с.

6. Карпа І. І. Фройд би плакав / Ірена Карпа : худож.-оформлвач І. В. Осипов. – Харків : Фоліо, 2009. – 238 с. – (Графіті).

7. Лук'янець В. Філософський дискурс на зламі тисячоліть / В. Лук'янець // Філософські студії - 2000. Спеціальний випуск журналу «Генеза». – Київ : Генеза, 2000. – С. 45–51.

8. Словарь социолінгвістических терминов / [отв. ред. В.Ю. Михальченко]. – М. : Ин-т языкознания РАН. Научно-исследовательский центр по национально-языковым отношениям, 2006. – 312 с.

9. Швейцер А. Д. Современная социолінгвістика : Теория, проблемы, методы / А. Д. Швейцер. – М. : Наука, 1976. – 176 с.

10. Myers-Scotton C. Code-switching / C. Myers-Scotton // The Handbook of Sociolinguistics / Ed. by F. Coulmas. – Oxford : Blackwell, 1998. – P. 149 – 162.

11. Jakobson R. Linguistics in its relation to other sciences / R. Jakobson // Main Trends of Research in the Social and Human Sciences. – Paris, 1970.

С. В. Форманова,

Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», кафедра украинской филологии и методики обучения специальным дисциплинам

ЯВЛЕНИЯ ЯЗЫКОВЫХ КОНТАКТОВ В СОВРЕМЕННОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ ТЕКСТЕ

В статье рассмотрены особенности переключения кода в речевой интеракции, охарактеризованы механизмы переключения кодов, проанализированы прагматические и стилистические характеристики этого явления в романе Ирэны Карпы «Фрейд би плакав».

Ключевые слова: языковые контакты, речевой код, переключение кодов, английские выражения.

S. V. Formanova,

The Department of Ukrainian Philology and teaching methods of professional disciplines of State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky

THE PHENOMENON OF LANGUAGE CONTACT IN CONTEMPORARY FICTION

The researching of language contact is one of the most promising areas of modern linguistics. The main attention of Russian and foreign linguists attracted problems which is connected with "switching" and "mixing codes." The phenomenon of language contact is observed in bilingualism and determined by what recipients during the communication

components from one language are transforming to other components through linguistic phenomena such as borrowing, tracing, transposition, interference, diffusion, switching codes, mixing codes, etc. But in linguistics are often confused the terms "code switching" and "mixing codes". Motivated and informed transition means switching codes, unwarranted and unconscious - mixing codes. Different approaches of linguists to definite problem show that switching codes is given different statuses speakers, social position, gender orientation, and others. A factor that makes switching codes may be changing role of the speaker. The theme of communication also affects the choice of code. If the speaker can predict and plan some extent the impact of a factor, the PC is on the verge of natural speech flow: at the end of phrases, syntax period, and in the most peaceful terms of communication - after discussion of a particular topic. With a high degree possession of different codes and subcodes when their use is largely automated the process of code switching can not be realized by the speaker, especially in cases where other code (subcodes) is not used fully and fragmentary. For example, speaking one language, one can embed in your language elements of other languages - phraseological units, modal words, interjections, particles, etc.

Code switching mechanisms ensure mutual understanding between the people and the relative comfort of the process of verbal communication. Conversely, the inability of the individual to vary their language depending on the communication, commitment to only one code (or subcodes) is seen as an anomaly and may lead to deviations communication.

So real culture of verbal communication provides ability of participants of communication to code switching. This mechanism operates in conditions where the speaker can choose the linguistic means of some of their repertoire. In other words, this mechanism uses different versions of linguistic expression communicative intentions of the speaker (options may belong different languages as well as various subsystems of a language). The code switching - is a form of linguistic variation, which is essential for the normal process of verbal communication.

Key words: language contact, artistic text, the language code, switching codes ,english utterances.

УДК 811.161.2'42

Л. І. Хаценко,

к. філол. н., Одеський національний університет імені І. І. Мечникова,
доцент кафедри української мови

ЗВЕРТАННЯ В «КОБЗАРІ» ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті розглядаються проблеми лінгвостикету та використання етикетних формул звертань у «Кобзарі» Тараса Шевченка. Іде мова про стилістичне навантаження звертань, аналізуються особливості звертань, виражених ключним відмінком, виділяється 8 різних лексичних груп звертань.

Ключові слова: лінгвостикет, формули лінгвостикету, звертання, Тарас Шевченко, стилістичне навантаження.

За багатовікову історію український народ виробив і відшліфував самобутню систему мовного етикету, який є феноменом і виразником загальної культури народу, універсальною моделлю мовної діяльності українців. Знання системи мовного етикету і повсякденна її реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини є своєрідним показником зрілості нації. Прийнято розрізняти поняття мовного та мовленнєвого етикету. Мовний етикет – це «сукупність словесних форм ввічливості» [6: 12], мовленнєвий етикет – це «застосування етикетних одиниць в конкретних актах спілкування» [12: 34]. У даній статті розглядатимуться проблеми лінгвостикету, тобто аналізуватиметься і парадигма етикетних одиниць кожної стандартної етикетної ситуації, і вибір мовцем певних одиниць у конкретній комунікативній ситуації.

Питанням лінгвостикету присвячені монографія Світлани Богдан «Мовний етикет українців: традиції і сучасність» [3], а також праця Ярослава Радевича-Винницького «Етикет і культура спілкування» [12]. Автори цих праць, в першу чергу, розглядають мовний етикет як функціональну підсистему мови із своєю парадигмою знаків для кожної стандартної етикетної ситуації, а також подають велику кількість практичних порад з мовленнєвого етикету та поведінки на кожен день.

Проблеми лінгвостикету українців висвітлювали також Марія Білоус («Мовленнєвий етикет українського народу», «Заговори, щоб я тебе лобачив») [1 і 2], Алла Коваль («Ділове спілкування») [6], Євгенія Чак («Мовний етикет: «Дорогий друже!», «Бажаю щастя!») [17]. Важливі аспекти вивчення мовного та мовленнєвого етикету розглядаються у статті Ольги Миронюк «Історія граматичних засобів ввічливості в українській мові» [9]. Цікаві відомості з історії етикету різних народів та корисні поради щодо використання етикетних норм у спілкуванні містить книга Ольги Корніяк «Мистецтво гречності» [7].

Проблеми мовного та мовленнєвого етикету цікавлять не лише українських, а і російських дослідників. Цим проблемам присвячені, наприклад, роботи російських учених Д. Лихачова [8], В. Гольдіна [5], Н. Формановської [16].

Дослідники визначають етикет як систему стійких формул спілкування, рекомендованих суспільством для встановлення мовленнєвого контакту співрозмовників, підтримання спілкування у виразній тональності відповідно до їх соціальних ролей та рольових позицій відносно один одного в офіційних і неофіційних обставинах. Отже, мовний і мовленнєвий етикет відображають правила мовної поведінки, властиві мовцям на певному історичному зрізі. Самобутність кожного народу поряд із традиціями, ціннісними орієнтаціями, культурою виявляється передусім у мовних стереотипах поведінки. У них концентруються риси національної вдачі, національного характеру, що формувалися століттями. Стереотипність поведінки виявляється у тому, що кожен мовець не створює щораз нову формулу, а може скористатися однією із можливих (і найбільш придатних) для взаєморозуміння. Сукупність цих можливих етикетних формул утворює систему мовного етикету кожної нації. Структуру мовного етикету визначають ті основні